

PEDAGOGY

Вища освіта в Україні: вплив військових дій на предметну структуру вищої освіти

А. Г. Андрошчук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Corresponding author. E-mail: lang1@ukr.net

Paper received 11.05.22; Accepted for publication 25.05.22.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2022-265X103-00>

Анотація. У статті розглянуто стан та тенденції вищої освіти України у воєнний час. Визначено основні напрями подолання кризи в освіті, розкрито сутність державної політики щодо розвитку сфери вищої освіти в післявоєнний період, Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки.

Ключові слова: вища освіта, військова агресія, заклади освіти, криза, система освіти, пріоритетні напрями, освітній простір, інформаційно-комунікаційні технології.

Глобалізація світу та розбудова єдиної Європи перетворюють інтеграцію національної освіти до європейського та інноваційного світового освітнього просторів на обов'язкову умову буття української держави. Проблемним моментом на шляху інтеграції є непослідовність освітньої політики, цей процес має перервний характер. Новий етап, що розпочався ще з 2014 р., після соціально-політичної кризи, військової агресії Росії та підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2014 р.), ознаменувався інтенсифікацією європейського вектора розвитку України та синхронізацією вимірів української освіти з європейськими характеристиками. Продовжується поступальний рух української освіти у напрямі її трансформації на компетентнісно базовану.

Як звітував міністр освіти і науки (МОН) України, С.М. Шкарлет, урядом було схвалено і розроблено Концепцію розвитку системи освіти, реалізацію якої передбачено до 2025 року. Передбачено багато позитивних змін у розвитку освіти. Пріоритетним напрямом є приведення системи освіти у відповідність до потреб сучасної економіки та інтеграції в європейський економічний та освітній простір. Модель сучасної освіти має відповідати вимогам часу. Особливої уваги заслуговує Концепція цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року. "Сьогоднішня система освіти і науки має зазнати докорінних цифрових змін та відповідати світовим тенденціям цифрового розвитку для успішної реалізації кожною людиною свого потенціалу. На сьогодні дедалі більше професій потребують набуття високого рівня цифрових навичок та володіння новими технологіями. Ця потреба також поглиблена наслідками пандемії коронавірусу COVID-19, яка загострила проблему розвитку та опанування технологіями в системі освіти задля забезпечення прав громадян на якісну освіту. Набуття цифрових компетентностей стає базовою потребою для кожного, тому українська система освіти має забезпечувати формування цифрових компетентностей здобувачів освіти, педагогічних та науково-педагогічних працівників та розвиток цифрової інфраструктури та електронних сервісів у закладах освіти, в цілому" [1, с.1].

Визначення сучасного етапу розвитку суспільства як інформаційного; інтенсивний розвиток сучасних

інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ); перехід від знанневої парадигми освіти до компетентнісної визначає необхідність широкого використання ІКТ у системі освіти загалом та під час навчання окремих дисциплін. У зв'язку із цим особливого значення набуває переорієнтація мислення та навичок сучасного викладача на усвідомлення принципово нових вимог до його педагогічної діяльності, готовність використовувати ІКТ як активний навчальний ресурс. Законами України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки», «Про освіту», «Про вищу освіту», Національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті" та іншими офіційними документами передбачено забезпечення ефективного впровадження і використання ІКТ на всіх освітніх рівнях усіх форм навчання. В Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки наголошується, що одним з першочергових кроків розвитку освіти і науки є їх інформатизація, тобто «впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві» [1]

Потреба впровадження та використання ІКТ також поглиблена наслідками повномасштабного вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 р., що загострило проблему розвитку та опанування технологіями в системі освіти задля забезпечення прав громадян на якісну освіту. Через воєнний стан в країні, обстріли та повітряні тривоги освітній процес вимушено перервався. Вже наступного дня після початку вторгнення російських військ в Україну Міністерство освіти і науки України (МОН) рекомендувало зупинити освітній процес у закладах освіти всіх рівнів і відправити здобувачів освіти та освітян на двотижневі канікули. Війна в Україні завдала і продовжує завдавати величезної шкоди людству.

Нині (станом на 27 квітня) 132 заклади вищої освіти (ЗВО), що підпорядковані МОН України, здійснюють освітній процес. 100 з них (майже 80%), працюють у змішаному форматі. Вже переміщено або перебуває у процесі переміщення 34 ЗВО (інститути, університети і академії). Проте щотижня ця статистика змінюється.

Неприпустимим є порушувати питання щодо скорочення, об'єднання або іншої реструктуризації ЗВО до закінчення війни, оскільки це долі людей. Ми не знаємо достеменно, скільки людей залишилося на тій чи іншій території та реальні штатні розписи. Враховуючи, що 111 закладів освіти взагалі зруйновані, а 1459 пошкоджені, то не можна говорити про зміну мережі, не провівши аудиту стану справ у системі освіти, включаючи інфраструктурні зміни, що відбулися [10].

Голова Комітету Верховної Ради з питань освіти, науки та інновацій С. Бабак повідомив, що станом на 14 квітня внаслідок бойових дій пошкоджено близько тисячі закладів освіти, 80 з них зруйновані повністю, а також назвав вплив війни на освітню сферу «катастрофічним» З 14 березня освітній процес почав поступово відновлюватися. Рішення про те, де і в якому форматі проводити заняття, приймали обласні адміністрації та заклади освіти зокрема. Учні та студенти, які змушені були залишити свої домівки, можуть повернутися до навчання у місцях тимчасового перебування дистанційно.

З першого дня війни завдання кожного педагога, кожного освітянина запустити освітній процес не тільки заради знань, а ще й заради психологічної реабілітації. На волонтерських засадах більшість викладачів закладів вищої освіти, професійні психологи працюють для емоційного розвантаження дітей і всіх учасників освітнього процесу, включаючи педагогічних і науково-педагогічних працівників. Освітній процес є елементом тієї соціалізації, яка сьогодні дозволяє певним чином абстрагуватися від деяких реалій війни. Міносвіти дає надможливості психологічної підтримки і реабілітації всіх учасників освітнього процесу

За підтримки Офісу Президента України уряд, освітні заклади та громадські організації створюють Український глобальний університет (Ukrainian Global University, UGU) – мережу, яка має на меті завдяки об'єднанню найкращих освітніх закладів світу надати доступ українським студентам, стипендіатам, науковцям та викладачам до навчальних закладів по всьому світу, а також до нових стипендій і програм постдокторантури. Учасники ініціативи UGU матимуть не лише підтримку, а й доступ до якісної освіти та можливість проводити дослідження за кордоном, а потому зможуть застосувати здобуті знання та навички в рідній країні. У майбутньому команда UGU планує започаткувати стажування та програми в Україні, які дадуть змогу їх учасникам швидко реінтегруватися та після повернення зробити свій внесок у відбудову країни. Ініціатива передбачає, що переміщені студенти, науковці та стипендіати не будуть покинуті. Головна мета UGU – подолати руйнівні наслідки російської агресії в Україні та залучити провідний світовий досвід для побудови нової України як гордого члена світової спільноти вільних і демократичних націй.

Наразі команда UGU зосереджена на налагодженні особистих та інституційних партнерств зі школами, вишами й дослідними центрами світу, які будуть готові розглядати заявки на середньо- й довгострокові програми від українців та спонсорувати низку студентів, науковців і дослідників. Деталі та умови узгоджуються з кожною установою-партнером окремо, але всі

партнери мають підписати відкритий меморандум з UGU, який визначає спільні цінності та принципи. [7]

Верховна Рада України 24 березня 2022 року ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері освіти», який передбачає скасування зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) та вступний іспит в магістратуру: єдиний вступний іспит (ЄВІ) з іноземної мови та єдине фахове вступне випробування (ЄФВВ). Натомість було запропоновано проводити вступну кампанію за допомогою електронної системи без участі абітурієнта.

На вебсайті Департаменту освіти Ради Європи створено також спеціальну вебсторінку «Education in time of crisis» «Освіта під час кризи». Підкреслюючи важливість цього кроку Міністр освіти і науки С. Шкарлет зазначив: «Вдячний європейським колегам за створені практичні інструменти для підтримки українських дітей. Завдяки цьому ресурсу українська молодь зможе навчитися міжкультурності у школі європейської країни, медіаграмотності та протидії фейковим новинам, а також просуванню основних цінностей Ради Європи і демократичної культури на всіх рівнях». Вебсторінка створена за результатами проведених дебатів «Освіта під час кризи: надзвичайні заходи для українських біженців і країн їхнього перебування» 15-17 березня 2022 року в місті Страсбург (Франція) на засіданні Керівного комітету Ради Європи з питань освіти.

Важливим кроком для подолання кризи в освіті є прийняття Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, ухваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 року №286.

Цей документ, орієнтований на період входження України до Європейського Союзу, є вкрай актуальним і важливим. Цілі та завдання Стратегії є детальною дорожньою картою для відбудови та продовження реформування системи вищої освіти в післявоєнний період. Виконання завдань, визначених Стратегією, дозволить зменшити деструктивні наслідки, спричинені повномасштабним вторгненням російської федерації на територію незалежної України. [3]

«Наперекір складній ситуації в Україні, наше головне завдання – продовжувати освітній процес. Також важливо реформувати систему освіти відповідно до нових викликів. Саме цим стратегічним документом визначено основні пріоритети системи вищої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства та економіки країни, а також головні характеристики, що будуть сформовані до 2032 року. Стратегію було ухвалено 23 лютого, за день до повномасштабної війни, яку розпочала росія проти України. З урахуванням теперішньої ситуації, завдання та заходи з реалізації потребуватимуть коригування, проте стратегічні цілі та ключові завдання залишаються незмінними», – зазначив Міністр освіти і науки С.Шкарлет.

На основі проведеного аналізу динаміки розвитку вищої освіти в Україні, з урахуванням думки експертів робочих підгруп із розроблення Стратегії та зважаючи на глобальні тенденції розвитку вищої освіти, визначено сильні та слабкі сторони національної системи вищої освіти, можливості подальшого розвитку та загрози зовнішнього середовища, розроблено сценарії розвитку вищої освіти в Україні (песимістичний, реалістичний і оптимістичний).

Стратегія передбачає реалізацію 5-ти стратегічних цілей. Розглянемо їх більш докладно.

1. Ефективність управління в системі вищої освіти. Передбачено виконання таких завдань:

- збільшення бюджетного фінансування та удосконалення формули розподілу за результатами діяльності;
- розширення бюджетного кредитування здобуття вищої освіти та освіти дорослих;
- модернізація мережі, укрупнення закладів вищої освіти, підтримка дослідницьких університетів.

2. Довіра громадян, держави та бізнесу до освітньої, наукової, інноваційної діяльності закладів вищої освіти. Для досягнення цієї передбачено:

- розширення сфери застосування зовнішнього незалежного оцінювання, адресного розміщення та проведення конкурсу;
- сприяння проведенню закладами вищої освіти досліджень і консалтингу для бізнесу;
- створення умов для розвитку державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти;
- запровадження ефективних механізмів виявлення порушень академічної доброчесності та процедур притягнення до академічної відповідальності.

3. Забезпечення якісної освітньо-наукової діяльності, конкурентоспроможної вищої освіти, яка є доступною для різних груп населення. Для досягнення стратегічної цілі та відповідних операційних цілей передбачено виконання таких завдань:

- підтримка національної та міжнародної академічної мобільності студентів, а також направлення на навчання до іноземних університетів;
- надання особливої підтримки мешканцям тимчасово окупованих територій, незахищеним і вразливим групам населення;
- створення особливих умов для вступників із видатними досягненнями;
- сприяння використанню інноваційних технологій і новітніх засобів навчання в освітньому процесі, розвиток дослідницьких інфраструктур.

4. Інтернаціоналізація вищої освіти України. Передбачено забезпечити:

- гармонізацію структури вищої освіти відповідно до зобов'язань країн-членів Європейського простору вищої освіти;
- розвиток національної системи кваліфікацій;
- спрощення процедур визнання іноземних освітніх кваліфікацій;
- трансформацію освіти в секторі безпеки та оборони відповідно до доктринальних підходів і принципів НАТО.

5. Привабливість закладів вищої освіти для навчання та академічної кар'єри. Для досягнення передбачено виконання таких завдань:

- дотримання підходів до студентоцентрованого навчання в організації освітнього процесу;
- розширення перехресного вступу, спільних, міждисциплінарних і подвійних програм, дуальної та інших форм здобуття освіти;

- розвиток загальних компетентностей, правової культури, рухової активності, спорту та студентських змагань;

- розвиток програм управлінської підготовки керівного складу та перспективних лідерів закладів вищої освіти (кадровий резерв), тренінгів на підтримку реформ;

- проведення комунікаційних кампаній для підтримки реформ у системі вищої освіти тощо.

Очікуваним результатом реалізації Стратегії є створення сучасної ефективної системи вищої освіти, яка задовольняє потреби громадян, економіки та суспільства, має гідну репутацію та є конкурентоспроможною на внутрішньому та світовому ринку освітніх послуг. [3]

9 травня МОН України презентувало проєктні пропозиції для вирішення нагальних проблем української освіти у воєнний та післявоєнний періоди. Незмінними пріоритетами залишаються: забезпечення сталості та безперервності освіти; створення безпечних умов для навчання та викладання; психологічна підтримка учасників освітнього процесу; відновлення освітньої інфраструктури в найближчому майбутньому; продовження реформ та якісних трансформацій на всіх рівнях освіти. Розроблено 6 проєктів із високим пріоритетом і горизонтом імплементації до початку нового навчального року. До них належать цифрові девайси для освіти, вступна кампанія 2022, видання підручників і посібників для Нової української школи, відкриття освітніх хабів за кордоном, розширення парку шкільних автобусів для закладів загальної середньої освіти, розвиток STEM-освіти у Новій українській школі. Також розроблено ще 5 важливих проєктів, які можуть бути імплементовані впродовж 1-2 років: цифровий освітній паспорт; створення освітніх catch up програм та інструментів; створення навчально-практичних центрів за галузевим спрямуванням; профорієнтація та побудова кар'єри «Обери професію своєї мрії»; навчання вчителів/учнів надавати домедичну допомогу. Реалізація цих проєктів допоможе уникнути освітніх втрат та забезпечить стійкість української освіти у нелегкий для країни час. [13]

Після закінчення війни система вищої освіти в Україні зміниться. Доведеться об'єднувати заклади освіти та будувати нові на місці тих, що були знищені війною. Відбудеться глобальне переосмислення, а отже, освіта не залишиться такою, як була до війни.

Говорячи про відновлення повоєнної України та європейський план Маршалла для України, Президент Європейської ради Шарль Мішель зазначив, що "мета не в тому, щоб відновити Україну минулого". "Мета – побудувати сучасну, процвітаючу, спрямовану на майбутнє Україну. Це означає, наприклад, що коли буде відновлення інфраструктури, її важливо відновлювати відповідно до потреб майбутнього, зважаючи на зміну клімату, цифрову трансформацію світу та ті проблеми, з якими ми стикаємося в ЄС та з якими стикається весь світ".

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція цифрової трансформації освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua>
2. Концепція розвитку освіти України на період 2015 - 2025 ... URL: <http://search.ligazakon.ua> > lin...
3. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021 ... URL: <https://visnyk.naps.gov.ua> > vi...
4. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні - Центр ... URL: <http://uiite.kpi.ua> > 2019/06/03
5. Реформа освіти та науки | Кабінет Міністрів України URL: <https://www.kmu.gov.ua> > ref...
6. Про стратегію розвитку вищої освіти URL: <https://naqa.gov.ua> > 2020/11
7. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/v-ukrayini-bude-stvoreno-ukrayinskiy-globalniy-universitet.html>
8. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/distanciyna-robota-osvityan-pid-chas-viyini-mon-pidgotuvalo-roz'yasnennya.html>
9. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. URL: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>
10. Сергій Шкарлет: “я не допущу освітнього мародерства. URL:” <https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-ya-ne-dopushu-osvitnogo-maroderstva>
11. Education in time of crisis’ Рада Європи створила спеціальну сторінку адаптації українських дітей до європейських освітніх стандартів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/education-time-crisis-rada-yevropi-stvorila-specialnu-storinku-dlya-adaptaciyi-ukrayinskih-ditej-do-yevropejskih-osvitnih-standartiv>
12. Глава Євросоюзу заявив про початок європейського Плану Маршалла для України. URL: Глава Євросоюзу заявив про початок європейського Плану Маршалла для України | Європейська правда (euromaidanpress.com)
13. МОН України презентувало проєктні пропозиції для вирішення нагальних проблем української освіти у воєнний та післявоєнний періоди. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-prezentovalo-proyektni-propoziciyi-dlya-virishennya-nagalnih-problem-ukrayinskoyi-osviti-u-voyennij-ta-pislyavoyennij-periodi>

REFERENCES

1. The concept of digital transformation of education and science URL: <https://mon.gov.ua>
2. The concept of development of education in Ukraine for the period 2015-2025 ... URL: <http://search.ligazakon.ua> > lin...
3. Strategy for the development of education in Ukraine for 2021 ... URL: <https://visnyk.naps.gov.ua> > vi...
4. The concept of development of distance education in Ukraine ... URL: <http://uiite.kpi.ua> > 2019/06/03
5. Education and science reform and the Cabinet of Ministers of Ukraine URL: <https://www.kmu.gov.ua> > ref...
6. On the strategy of higher education development URL: <https://naqa.gov.ua> > 2020/11
7. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/v-ukrayini-bude-stvoreno-ukrayinskiy-globalniy-universitet.html>
8. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/distanciyna-robota-osvityan-pid-chas-viyini-mon-pidgotuvalo-roz'yasnennya.html>
9. National strategy for the development of education in Ukraine for 2012–2021 URL: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>
10. Sergij-shkarlet-ya-ne-dopushu-osvitnogo-maroderstva. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-ya-ne-dopushu-osvitnogo-maroderstva>
11. Education in time of crisis’. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/education-time-crisis-rada-yevropi-stvorila-specialnu-storinku-dlya-adaptaciyi-ukrayinskih-ditej-do-yevropejskih-osvitnih-standartiv>
12. The head of European Council announces launch of European Marshal’s Plan for Ukraine. URL: Глава Євросоюзу заявив про початок європейського Плану Маршалла для України | Європейська правда (euromaidanpress.com)
13. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-prezentovalo-proyektni-propoziciyi-dlya-virishennya-nagalnih-problem-ukrayinskoyi-osviti-u-voyennij-ta-pislyavoyennij-periodi>

Higher education in Ukraine: the impact of hostilities on the subject structure of higher education

A. Androshchuk

Abstract. The article deals with the state and tendencies of the Higher Education in Ukraine in conditions of hostilities. Identified, the main directions of overcoming the crisis in education. The essence of the state policy on the development of higher education and The strategy of higher education development 2022-2032 revealed

Keywords: *hostilities, higher education, military aggression, education system, priority areas, information and communication technologies, educational establishments, crisis*